

Középkori és modern zsidó irodalom

BBN-HEB11-313 , BBN-BIB-691.07, BBV-101.50, BMVD-101.77

Panelóra, koordinálja: *Biró Tamás*

2021. február 10.: Bevezetés

Praktikus dolgok:

- A kurzus honlapja: <http://birot.web.elte.hu/courses/2021-irod3/>
<http://birot.web.elte.hu/irod3/>
Jelszó! heber / irod
- Biró Tamás (koordinátor):
biro.tamas@btk.elte.hu
<http://birot.web.elte.hu/>, <http://www.birot.hu/>
Fogadóóra: csütörtök 14:00–15:30, emailen egyeztetés alapján.
- Pótóra: ha elmaradnának órák (egyelőre nincs tervezve).

Követelmények, praktikus dolgok:

Az óra jellege: előadás + forráselemzés, beszélgetés, közös munka, stb.

Írásbeli vizsga (*take-home*) a félév végén:

- Az órán elhangzottak (+ egyes előadók által esetleg megjelölt extrák)

- Tankönyv gyanánt (vizsgára):

Stemberger, Günter / Dobos Károly, ford. *A zsidó irodalom története*
(Budapest: Osiris, 2001), pp. 95–211. [81.Ste.3.]

Esetleg további rövidebb cikkek, könyvfejezetek egy-egy témakörhöz.

- Előadásonként megadott nevek, fogalmak, címek, stb. listája.
- Források ismerete és elemzése (az órán elhangzottak alapján).

Követelmények, praktikus dolgok:

- A honlapon (<http://birot.web.elte.hu/irod3/>, valamint <http://hebraisztika.hu/site/kurzusprocess.htm?id=697>):
 - Előadások prezentációi, handoutjai (sajnos csak utólag).
 - Kötelezően elolvasandó források, ajánlott irodalom, stb.
 - Néha: felhasználónév, jelszó. *heber / irod*
 - Stb.

Követelmények, praktikus dolgok:

- Összefoglalók:

<http://birot.web.elte.hu/courses/2021-irod3/osszefogl.php>

- Beadhatja, aki az előadást meghallgatta, csütörtök reggel 10.00-ig
- +1 pont a vizsgán
- „lényeg az előadó szerint” / „lényeg a hallgató szerint” / „legérdekesebb”
- + kérdések és kritika
- Választ adok emailben

Az óra céljai:

- **„Középkori és modern zsidó irodalom”:**

- Időben: kb. i. sz. 7. sz. – 20. sz.
- Zsidó és/vagy héber nyelvű.
- „Irodalom” = rabbinikus irodalom, szépirodalom, filozófia, tudomány, stb.
- Megközelítés: elsősorban kulturális, történelmi, filológiai szemszögekből.

1. Meghatározó műfajok, jelenségek, jellemző problémák ismerete.
2. Történelmi, kulturális, vallási beágyazottság megértése.
3. Legfontosabb szerzők és művek megismerése (fordításban).

A félév szerkezete

Esetleges változások:

- Honlapon
- Emailben

- Bevezetés (Biró Tamás)
- Kódex-irodalom, talmudi kommentárok, minhag-irodalom (Turán Tamás)
- Responzumok (Turán Tamás)
- Középkori vallási és világi költészet, pijjut (Koltai Kornélia)
- Zsidó Biblia-magyarázat (Biró Tamás)
- *Jewish thought*: középkori filozófia, misztika (Biró Tamás)
- ...

A félév szerkezete

Esetleges változások:

- Honlapon
- Emailben

- ...
 - Perifériák”: tudományok; karaita irodalom; fordítások;
népi irodalom zsidó nyelveken (Biró Tamás)
 - Jiddis (Komoróczy Szonja)
 - Haszkala és nyelvújítás; héber irodalom Magyarországon (Bányai Viktória)
 - Modern héber irodalom (Peremiczky Szilvia)
 - Magyar(-)zsidó irodalom (Koltai Kornélia)
- + ha lenne még idő: Összefoglalás és ami kimaradt (Biró Tamás, stb.)

Mitől zsidó a zsidó irodalom?

Uri Cvi Greenberg

(1896–1981):

Uri Tsvi farn Tselem INRI

(*Albatros*, 2 (1922), pp. 3-4.)

אורי צבי

פארן צלם

INRI

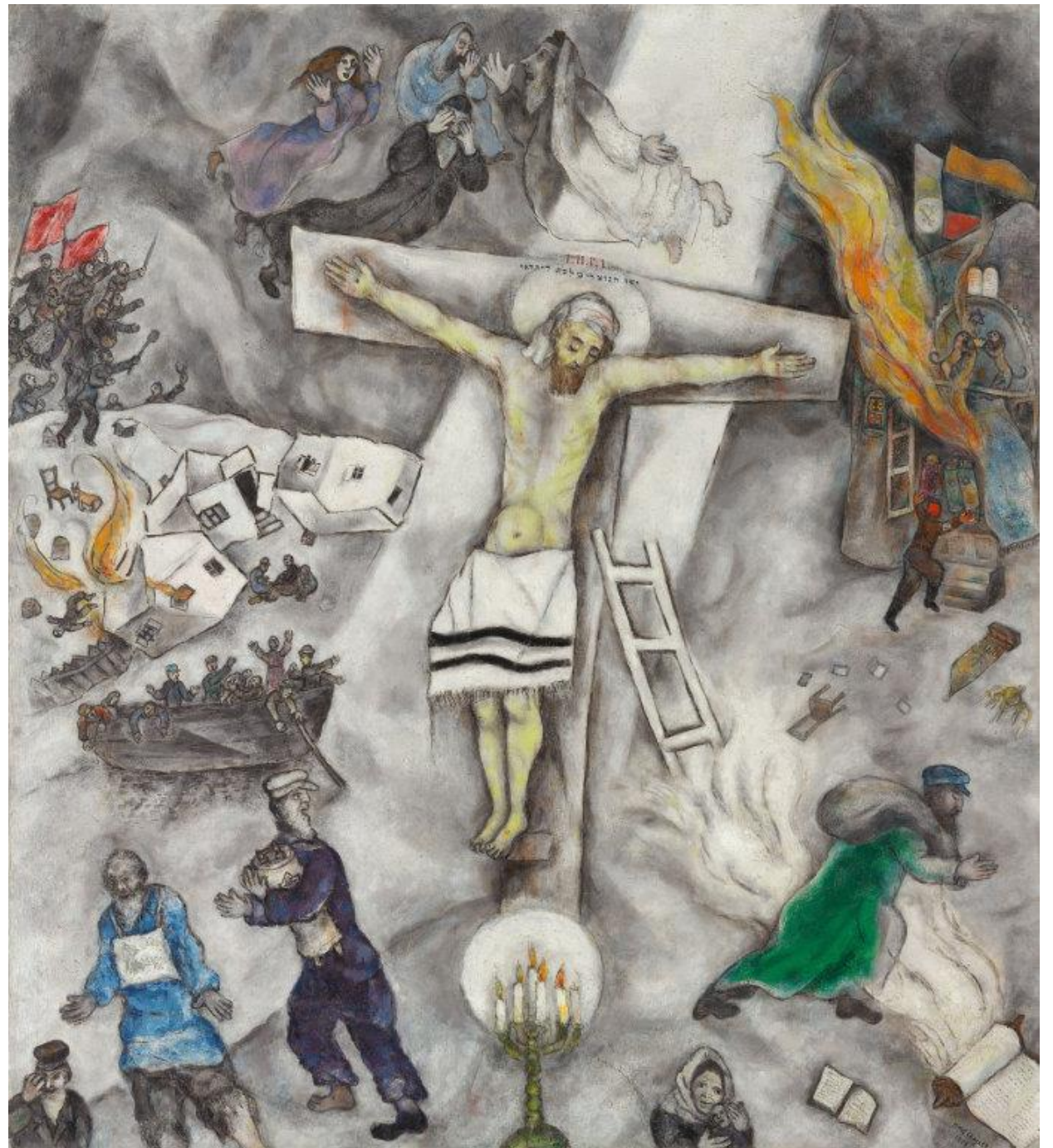
למאי בין איך אינער פון
דער שירה צעווייטקסט, וואס
הענט נישט אין שנות מיט
דיר אויף א דרלישן סלום ביי
א צלם-וועג, וון טריקט מיך,
נאלט לייגט זיך אויף מיר?

דיין ברודער, זע, די בינער פון מין
נוף, די חים-השדרה פון מיר: איך בין און

ליב-פון-א-וועלט-אין-באניען דופלמטיק, יסורים
לייטערן. | סאג איז בראָנן נאלט איז טינט, שטום ווי די

בין איך בייסאָן (איך קאָן די סאָ בראָנן איך קאָפּ און אויגן נישט טראָקן), אָבער ביינאלט צום מיך די סו-
נעטיג פון טייער וואָסער: אַרויסטריגן אַ — — — ביו איבערן קאָפּ, אַרום זענען ווענט. אַ דרייבאָנדיק מיער און טייער
נאָכן פון אַ קלויסטער-שטאָם. קארטשע איך מיך, ברודער יסו, סקארטשע זיך אַ וויזש הויט-און-בין (אַ צוויי טוינט יאָר
גאָר ריר, אלס!) און מינע לייפן ווערן אויפגעריסן: רויטע וואַנד אינם פונסטערניש — — — ס'זינט מין קיל
שלאַנגעארטיק, אויפלייצנדיק: הייז פונם בלוט אַרום — — — | דג, רייסט זיך פונם סלום, ווען זינגענדיקער רעגן גייט,
בימער וואָרפן בלעטער אָפּ. יאָבערט אויפן קיל, וועלערט שרייען-אויף, וועלט הענגט זיך אַר דיר — און דו
— פאר אלעמענס הייען-נעלט — שרייט, שרייט, יידיש-אומבליק-געשריי — — | געדענקטאָ ברודער, אַהיי-
ליקע ביה-לחם-דאַרף? געדענקטאָ דיין באַגענויש מיט מרים אויפן ניליער פּעלדער-וועג: אַקריבעלע זאַלבענס-אויף, אַרע
לֵאָקן אויף דינע לים, אַ וויסער העביר-ער-אָבערהאַר אַויף, דיין נוף און אַ נאָרטיש פון הפּלת אויף דינע לענדן בענאַרעט
ער-ער, סקאָן ויין: דו געדענקטאָ שוין נישט, אויפלייט טוינטער גלאָקן-גלאָקן קלינגען, אויפלייט יאָנאָיקע געבעטער-קולות
און אַ בלינדק לאַטייניש INRI איבערן מוּל.
פאַרוואָס איז דיין בליק פּאַל נאָך צום הימל גי-
ווערט און קרעכט פּאַל חילטו: אליי אַליי
למה צוכנהא
אָפּאַל אָבער שטיי איך
אין ריינדיקער מנה-צייט, שקיעת
החמה, עך דער סאָסע מיינער
צוטערט דעמאָלט אינם כאַלעט
צוטערט בעקרושה און שעפט מיט
די דרטיקטע אויגן דעם צער פון
אַ פאַרזינדליקן טעג העלט, טעג-
טע מיינער וואָרט אָבער אויף
שטערנאָליפּאָנג, אויףקידוט-ליבנה,
אך נישט, אך שטיי: אַ
וועלן, מיט שקיעה אין לייב,
טראַכט איך שקיעהדיק און וויי
גענדיקן בלוט אַריין, כּשעת עס
ריגט אַווי: ביום אַדומם געוואָ-
רן, ברודער יסו, וואָס צוויי טוי-
זעט יאָר טוה אויפן קרויץ, אַרום
דיר איז אַרײַם וועלט, עך,
וואָס פאַרנעט אַלץ פאַרזינדער-
טער מוּל זיינער טראַכט נישט:
די צעקאַפּט אַ מן-דוד, איבערן
מגן - דוד - דובּודיקע הענט
אונטער ווי פּאַלמען-ויתום, און
אָהרונם-בערטרער, | — פאַר-
ליווערט אויגן זענען נישט: דיר
צוליבנס: אַ קופּע אָגעשניטע-
נע ויין - קעס, צעריסענע סליחים,
צעשטאַנענע פאַרשעטן, וויי-
סע לייזונגן מיט בלוט-פּלעקן.

Marc Chagall
(1887–1985):
White Crucifixion
(1938)

Felix Mendelssohn

(1809–1847):

Nászinduló

(1842)

Jewbox:

<http://radio.jewbox.hu:8000/classic.m3u>

The screenshot displays the Jewbox website interface. At the top, it features the title "Zsidó komolyzene" and "Zsidó komolyzenei adó - Jewish classical music". Below this, there is a date and time stamp: "2008. június 23. hétfő, 20:25" and a "SHARE" button. A central image shows a Star of David with a lion, and a text block describes the content as a collection of works by Hungarian and foreign Jewish composers. A "főmenü" (main menu) is visible on the right side, listing various categories such as "Főoldal", "JNews", "InterJews", "VilágStetl", "Mélyvíz", "Zúzda", "Rappi", "DJews", "Zene füleimnek", "Zsidó komolyzene", "IsraTrance", "Zsidó zenészek", "Klezmer zenék", "Modern izraeli zenék", "Tradicionális zsidó zenék", "Heti szakasz - ajánló", "Extrák", "Galéria", and "Vendégkönyv". At the bottom, there are social media sharing options and a "Like" button.

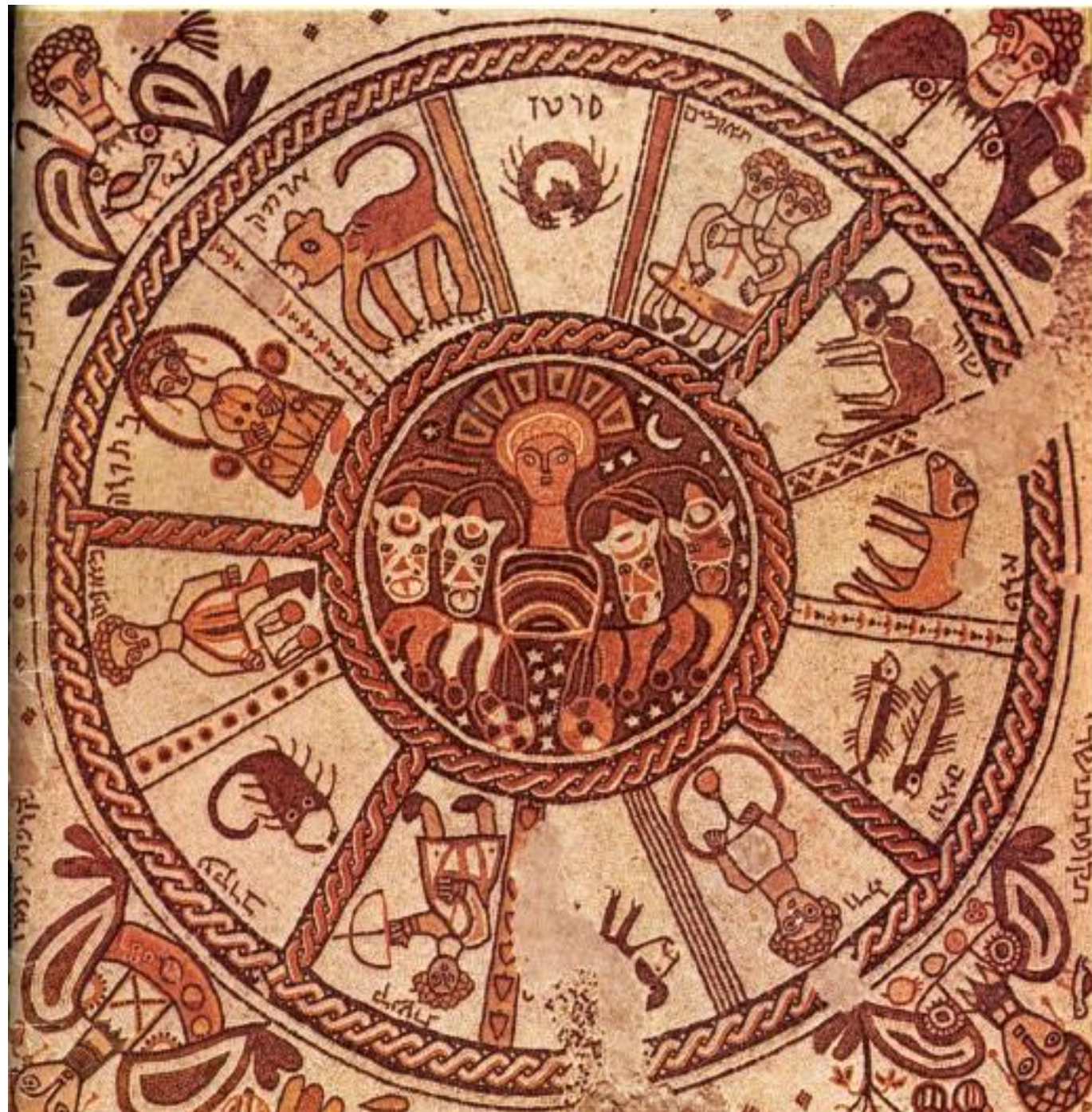

A zsidó
közösségi
portál

Bannercsere

Padlómozaik a
Bét Alfa-i zsinagógában
(Északkelet-Izrael, i.sz. 6. század?)

[http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/
/b/b2/Beit_Alpha.jpg](http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b2/Beit_Alpha.jpg)

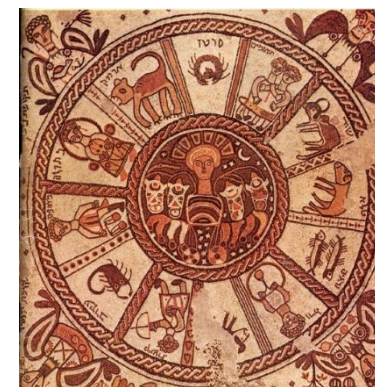
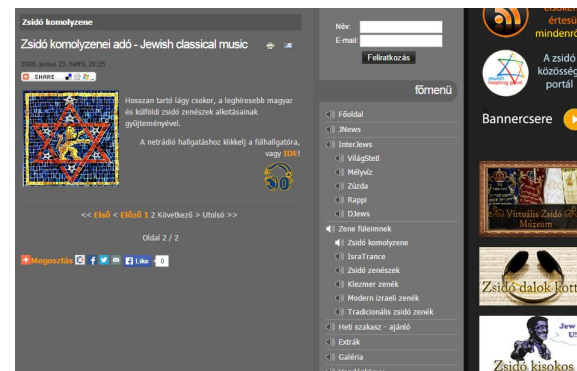
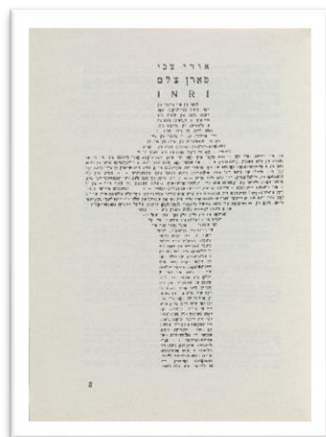
Mitől zsidó a zsidó irodalom?

- Mit gondolnak?

Mitől zsidó a zsidó irodalom?

- Zsidó szerző?
- Zsidó közönség?
- Zsidó téma?
- Zsidó „jelleg”?

Mitől zsidó a zsidó irodalom?

Szerző	✓	✓	✗ / ?	✓ / ?
Közönség	✓	✗ / ?	✗ / ✓	✓
Téma	✗	✗	✗	✗ / ? / ✓
„Jelleg”	✗ / ? / ✓	✗ / ? / ✓	✗	✗ / ? / ✓

Mitől zsidó a zsidó irodalom?

	Szerző	Közönség	Téma	„Jelleg”
<i>Biblia-magyarázat</i>	✓	✓	✓ / ?	✓ / ?
<i>Halákhikus irodalom</i>	✓	✓	✓	✓
<i>Liturgiai költészet</i>	✓	✓	✓ / ?	✓ / ?
<i>Középk. héber világi költészet</i>	✓	✓	? / ✗	✗ / ? / ✓
<i>Középkori zsidó filozófia</i>	✓	? / ✓	? / ✓	? / ✓
<i>Újkori zsidó filozófia</i>	✓	✗ / ? / ✓	✗ / ? / ✓	✗ / ?
<i>Misztika</i>	✓	✓	? / ✓	✗ / ? / ✓

Mitől zsidó a zsidó irodalom?

	Szerző	Közönség	Téma	„Jelleg”
<i>Tudományokról héberül</i>	✓	✓	✗	✗ / ?
<i>Karaita irodalom</i>	?	?	✓	? / ✓
<i>Ladino népdalok</i>	✓	✓	✗	✗
<i>Jiddis regények</i>	✓	✓	✗ / ✓	✓
<i>Mai izraeli irodalom</i>	✓ / ?	✓ / ?	✗ / ? / ✓	✗ / ?
<i>Radnóti Miklós költészete</i>	✗ / ?	✗ / ?	✗ / ?	✗
<i>Kertész Imre: Sorstalanság</i>	✓	✗ & ✓	✓	?

Mitől zsidó a zsidó irodalom?

- Zsidó szerző?
 - Vitatható esetek: karaiták, Spinoza, Radnóti Miklós...
- Zsidó közönség?
 - De: Slomo Ibn-Gabirol *Fons Vitae*; irodalom a környező népek nyelvén...
- Zsidó téma?
 - De: mitől zsidó egy téma?
Pl.: „Cedaka (jótékonykodás) / tikkun olam (a világ megjavítása) mint zsidó érték”?
- Zsidó „jelleg”?
 - Mitől zsidós egy zsidó irodalmi alkotás?

„Zsidós jelleg”

Mikortól számít „zsidósnak” egy irodalmi alkotás?

- Héberül vagy judeo-nyelven (jiddis, judeo-arab, ladino...) született?
 - De: hol a határ judeo-nyelv és a környezet nyelve között?
- A zsidó valláshoz kapcsolódik?
 - De: hol a „zsidó vallás” határa? Reform? Karaiták, samaritánusok? Folklór?
 - Nem lehetséges szekuláris zsidó irodalom? Mi a zsidóság: vallás, nép vagy kultúra?
- Egyéb jellegzetességek megléte?
 - Például: a Héber Biblia mint (kimondott vagy kimondatlan) alapszöveg.

A nyelvválasztás jelentősége

- A babiloni fogságig: héber
 - A babiloni fogságtól az ókor végéig: héber és arámi, majd görög, stb.
 - Középkor:
 - A zsidó közösségek anyanyelve: a környező népek nyelve, annak zsidó szociolektusai (pl. judeo-arab), ill. ún. **zsidó nyelvek** (jiddis, ladino, stb.).
 - Héber (és arámi): irodalmi (tudományos, rabbinikus), szakrális és liturgiai funkciók.
 - Újkor: a környező nyelvek irodalmi standardjai (Hochdeutsch, stb.).
- A szerző részéről [szinte] tudatos **döntés**, hogy milyen nyelven írjon:
- Milyen nyelven tudja kifejezni a gondolatait (szaknyelv), érzéseit (emocionális kötődés)?
 - Milyen nyelven jut el a célközönséghez? Melyek a célközönség nyelvi elvárásai?
 - Mi az adott műfajhoz *konvencionálisan* tartozó nyelv / nyelvváltozat / stílus?

Diaszpóralét

- A zsidóság száműzetésben: „itthon/otthon”.
- Posztkoloniális elmélet:
„internal colony” viszony a környező társadalomhoz.
- Kettős kötődés, kettős identitás?
- Középkor: alávetett státusz.
Modernitás: emancipáció kérdőjellel.
- Halákha: időtlen elmélet vs. a diaszpóralét gyakorlata.

Diaszpóralét:

Szántó T. Gábor: *Kafka macskái* (Noran Libro, Budapest, 2014)

„Mert zsidó író vagyok, és egyedül érzem magam. Nincsenek elődeim, vagy alig. És követőim követőim sincsenek [...] nálunk senki sem nevezi magát zsidó írónak, sőt még a zsidó irodalom létét is vitatják [...]” (p. 108)

„Az írás szerepe [...] [n]élkülözhetetlen számukra, mert hontalannak érzik magukat a társadalomban, a nyelvben, és ki akarnak törni ebből az elszigeteltségből [...] a nyelv száműzöttje és hontalanja [...] a diaszpórában élő zsidó író, aki saját kultúrájától is elidegenedett, mert a nyelvét nem beszéli, a hagyományait töredékesen gyakorolja, mert nem is hagyták rá, inkább maga kaparta össze, hontalanságában kétszeresen is zsidó, ezért kétszerte inkább rászorul, hogy írjon, mintha saját hajánál, vagy inkább saját szavainál fogva akarná kihúzni magát a csapdából.” (p. 109)

„Az író úgy érzi, hogy amikor zsidókról ír, beszél, értük is szól. Akkor is, amikor provokálja őket, s amikor nem feltétlenül érzik magukénak, sőt néha felháborodnak rajta. És az író így néha a perifériára sodródik [...]” (p. 110).

Összefoglalás

Mitől zsidó egy zsidó irodalmi/művészeti alkotás?

Lehetséges hipotézisek:

- Zsidó szerző (származásilag vagy vallásilag?) – *ki számít zsidónak?*
- Zsidó közönség (*célközönség*, akinek a szerző szánja a művét, ↔ *olvasóközönség*, aki ténylegesen olvassa, a mű keletkezése idején vagy később)
- Zsidó téma – *de mi számít zsidó/zsidós témának?*
- Zsidó „jelleg”
 - Nyelv, amelyen született (héber, judeo-nyelvek...)
 - *A Héber Biblia* mint (kimondott vagy kimondatlan) alapszöveg
 - Diaszpóralét, arra történő reflektálás
 - Szimbólumrendszer; • Helyszín vagy kontextus; • Stb...

Összefoglalás

Mitől zsidó egy zsidó irodalmi/művészeti alkotás?

Lehetséges hipotézisek:

- Zsidó szerző (származásilag vagy vallásilag?) – *ki számít zsidónak?*
- Zsidó közönség (*célközönség*, akinek a szerző szánja a művét, ↔ *olvasóközönség*, aki ténylegesen olvassa, a mű keletkezése idején vagy később)
- Zsidó téma – *de mi számít zsidó/zsidós témának?*
- Zsidó „jelleg”
 - Nyelv, amelyen született (héber, judeo-nyelvek...)
 - *A Héber Biblia* mint (kimondott vagy kimondatlan) alapszöveg
 - Diaszpóralét, arra történő reflektálás
 - Szimbólumrendszer; • Helyszín vagy kontextus; • Stb...

Zsidónak tekintjük, ha teljesül...

- ezek közül – melyik?
- ezek közül több egyszerre – melyek?
- ezek közül legalább tetszőleges három (vagy más szám)?

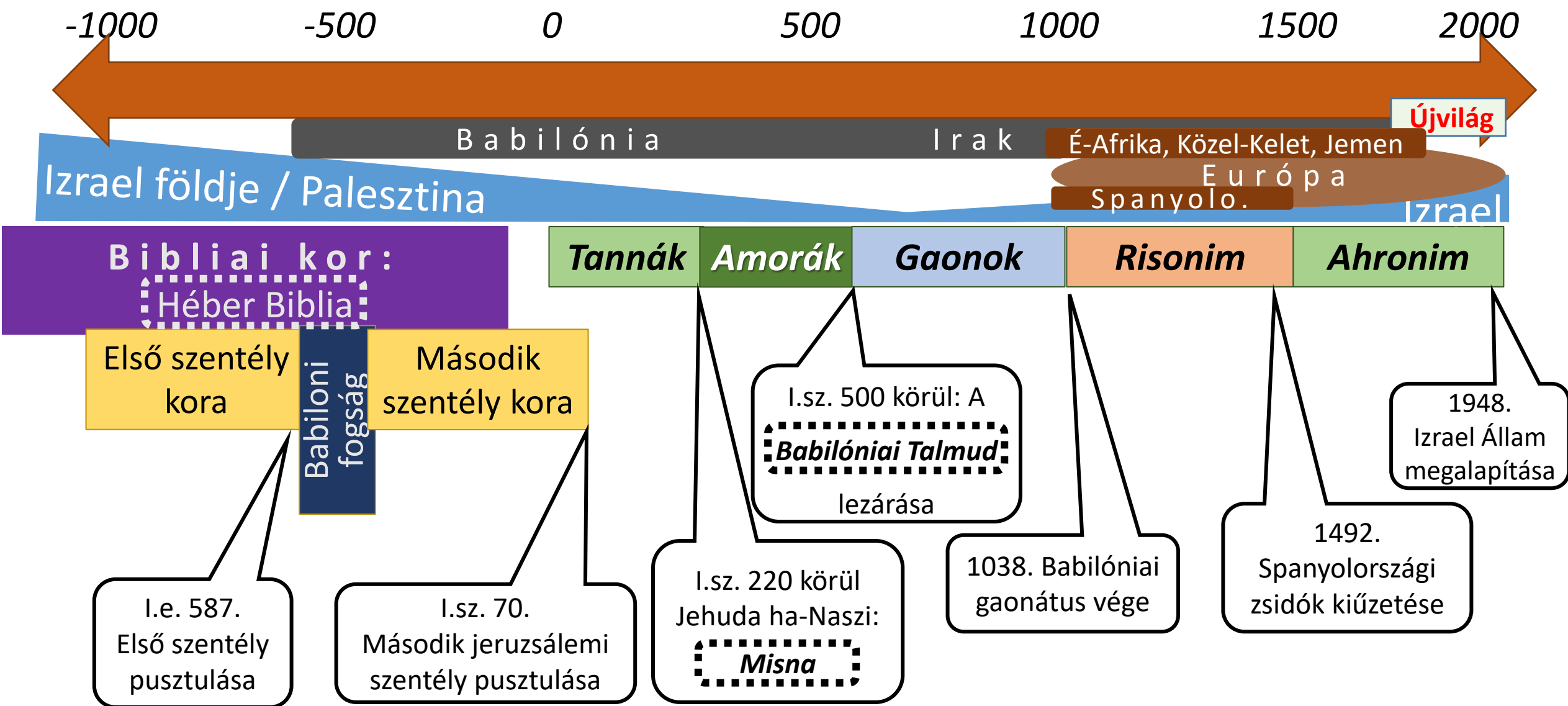
Visszatérő kérdések a félév során

1. A környező népek kulturális javainak a hatása a zsidó/héber nyelvű irodalomra? (Új témák, új műfajok, új formák stb. átvétele.)
2. A zsidó szerzők számára a nyelvválasztás fontos szempont?
→ A célközönségnek mi a nyelve? A műfajnak mi a nyelve?
3. Viszony a korábbi zsidó szerzőkhöz, művekhez? (intertextualitás)
→ A Héber Biblia (hol explicit, hol implicit formában) alapszöveggként, hivatkozási pontként szolgált?
4. A száműzetés, ill. az Izrael földjére történő visszatérés téma-e?

Zsidó történelem

és kultúrtörténet dióhéjban

A zsidó történelem dióhéjban zanzásítva

Zsidó történelem dióhéjban

- I.sz. 70: a második jeruzsálemi szentély lerombolása
3. század elejéig: tanaitikus kor 3-6. század: amórai kor
- 637: Jeruzsálem muszlim meghódítása
7-10. század: gáoni kor
- cca. 1038: a (bagdadi) gaonátus vége
10-12. század: spanyol-zsidó aranykor
11-14. század: klasszikus askenázi kor
- 1492: spanyolországi kiűzetés
Askenázi világ („német”): Kelet- és Nyugat-Európa
Szfaradi világ („spanyol”): muszlim világ, stb. Stb: Itália, Jemen, Perzsia...
- 1948: Izrael Állam megalakulása

Excursus: a zsidó történelem kulcsévszámai

(erősen hagyományos narratíva – nem a szak szemlélete!)

*Történelemórakon
finomítandó*

- Bibliai narratíva, a hagyományos (de nem a vallásos zsidó) történetírás évszámaival:
i.e. 13. sz.: Egyiptomi kivonulás, pusztai vándorlás, 1010-970: Dávid királysága,
970-930: Salamon királysága, első szentély, 930: Júda és Izrael kettéválása.
- Első szentély kora és a babiloni fogság:
721: Északi királyság (Izrael) pusztulása,
587 (586): Első jeruzsálemi szentély pusztulása, 586-536 : Babiloni fogság.
- Második szentély kora:
539-332: Perzsa korszak 516: Második szentély felépítése
332: Nagy Sándor Jeruzsálemben 320-: Júda ptolemaida uralom alatt
198-167: Júda szeleukida uralom alatt 167-: Hasmoneus felkelés
i.e. 63: Pompeius Jeruzsálemben 66-70: Zsidó háború Róma ellen
i.sz. 70: Jeruzsálem és a második szentély pusztulása 132-135: Bar Kochba.

Excursus: a zsidó történelem kulcsévszámai

(erősen hagyományos narratíva – nem a szak szemlélete!)

*Történelemórán
finomítandó*

- Késő ókor:
 - 200 körül: Jehuda ha-Naszi és a *Misna*
 - 350 (450) k.: *Palesztinai Talmud* lezárása
 - 500 körül/után: *Babiloni Talmud* lezárása.
- Középkor:
 - 638: Arab hódítás Palesztinában
 - 1038: Gaoni korszak vége Babilóniában
 - 1040-1105: Rasi (Rabbi Slomo Jic'haki)
 - 1135/8-1204: Maimonides
 - 1492: Zsidók kiűzése Spanyolországból.
- Kora újkor és újkor:
 - 1488-1575 Rabbi Jozsef Karo
 - 1729-1786: Moses Mendelssohn
 - 19(41)-1945 Holocaust
 - 1948: Izrael Állam megalapítása.

Excursus: a zsidó történelem kulcsévszámai

(erősen hagyományos narratíva – nem a szak szemlélete!)

Történelemórán
finomítandó

- Késő ókor:

350 (450) k.: *Palesztinai Talmud*

200 k.

(még) zsidó történelemről:

isna

zárása.

Bevezető háttérolvasmány annak, aki nem tanult (még) zsidó történelemről:

- Biró Tamás, Zsidó történelem dióhéjban,
http://birot.web.elte.hu/courses/2021-irod3/readings/Zsido_tort_diohej.pdf.

- Simon Dubnov, A zsidóság története (reprint: 1991),
ebben van egy hasznos időrendi táblázat (pp. 221–226):
<http://birot.web.elte.hu/courses/2021-irod3/readings/Dubnov.pdf>.

i)

ól.

1729-1786:

Moses Mendelssohn

1948:

Izrael Állam megalapítása.

A zsidó középkor és újkor fordulópontjai

- 7. sz. közepe: iszlám hódítás a Közel-Keleten
- 9. század körül: lassú migráció Mezopotámia/Irak és Bizánc (Palesztina, Dél-Itália) → spanyol (későbbi szfaradi kultúrkör) és német-francia (askenázi) területekre.
- 10. század: a spanyolországi zsidó aranykor kezdete (iszlám fennhatóság alatt).
- 11. század: jelentős rabbinikus tevékenység kezdete askenázi területeken (Rasi).
- 12. század: Juda ha-Levi, Abraham ibn-Ezra, Maimonides...
- 14. század közepe: fokozatos migráció kezdete Németországból Lengyelország felé.
- [Spanyolország visszahódítása az araboktól →] 1492. a spanyolországi zsidók kiűzetése.
- 18. század: *haszkala* = zsidó felvilágosodás (Moses Mendelssohn)
- 19. század: emancipáció és asszimiláció. 1870-es évektől: politikai antiszemitizmus.
- 19. század vége: politikai cionizmus. Holokauszt. 1948. Izrael Állam megalapítása.

Zsidó középkor, zsidó újkor

(Leegyszerűsített összehasonlítás, sok ponton finomítandó, árnyalásra szorul a következő órákon és a történelmi kurzusokon. Itt most csak néhány fontos szempontot vezetünk be.)

	Középkor	Kora újkor	Újkor
Kezdet	iszlám hódítás	haszkala = zsidó felvilágosodás	
Vége	haszkala = zsidó felvilágosodás		Izrael megalapítása
Földrajzi súlypont	iszlám területek, (Ny-)Európa		(Köz- & K-)Európa + tágul
Domináns nyelv	középkori héber, arab		német, jiddis, modern héber...
Beszélt nyelv	judeo-nyelvek		jiddis, nemzeti nyelvek...
A zs. vallás szerepe	központi		csökken (szekularizáció)

Ami kimarad a félévből

(illetve kimaradna, ha nem lenne a következő dia)

Amit még a félévbe bele kellett volna szorítani...

- Színház, filmművészet, kabaré, képzőművészet és más művészeti ágak
 - Zsidó irodalom modern nemzeti nyelveken
 - németül
 - angolul (pl. USA)
 - oroszul
 - magyarul (kortársak)
 - spanyolul (Dél-Amerika)
 - stb. stb. stb.
 - Könyvkultúra
 - Kora újkor
 - Pl. barokk Itália
 - Egyes műfajok más korokban
 - Pl. mai halákhikus irodalom
- + *Amiket csak érintőlegesen említünk majd meg*

<http://birot.web.elte.hu/courses/2021-irod3/irod3-2021-14.pdf>

Heti összefoglaló leadása

- Opcionális, de alkalmanként +1 bónuszpont a félévvégi írásbeli vizsga pontszámához.
- <http://birot.web.elte.hu/courses/2021-irod3/osszefogl.php>
- Csütörtök reggel 10:00-ig!
- A „lényeg” összefoglalása 1 bekezdés terjedelemben.
- Kérdésre és visszajelzésre is lehetőség.
- A válaszolóknak visszaküldöm a beérkezett összefoglalókat anonimizálva + válaszolok a kérdésekre, stb.

Heti összefoglaló leadása

Mai alkalommal mindjárt duplázási lehetőség:

1. Az előadás összefoglalója.
2. „Zárógondolatok” összefoglalója

<http://birot.web.elte.hu/courses/2021-irod3/irod3-2021-14.pdf>

Ha valaki duplázni szeretne, az – kivételesen – a „Zárógondolatok” heti összefoglalóját leadhatja csütörtök reggel 10:00 után is (emailben).

Fontos nevek, címek, fogalmak ezen a héten

- Gaoni korszak
- Risonim
- Ahronim/achronim
- Középkor, kora újkor, újkor (a zsidó történelem szempontjából)
- Askenázi világ/kultúrkör
- Sfaradi világ/kultúrkör
- Haszkala = zsidó felvilágosodás

A félév végi dolgozatban várhatók olyan kérdések, hogy ezek közül néhányat meg kell határozni.

Ez nem az óra összefoglalása! Az összefoglalást maguk írják meg!

Viszlát jövő szerdán!